

XVIII
a m ž i a u s
studijos

5

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Luomas. Pašaukimas. Užsiėmimas

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII

a m ž i a u s
studijos

5

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Luomas. Pašaukimas. Užsiėmimas

Sudarytoja
RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2019

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline, Londono universiteto koledžas |

College of Europe, Natolin, University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Prahos Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Dr. Andrejus MACUKAS | канд. гіст. н. Андрэй МАЦУК

Baltarusijos mokslų akademijos Istorijos institutas |

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovičų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-19-7)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės

Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2019

© Straipsnių autoriai, 2019

© Lietuvos istorijos institutas, 2019

ISBN 978-609-8183-64-1

ISSN 2351-6968

TURINYS

- Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 12

TARP PAŠAUKIMO IR UŽSIĖMIMO

Andrea Mariani

- Działalność duszpasterska jezuitów w Wilnie: między reformą trydencką a lokalnymi uwarunkowaniami ... 18
Ganytojiška jėzuitų veikla Vilniuje: tarp Tridento reformos ir vietos sąlygų. *Santrauka* ... 43

Jonas Drungilas

- Lietuvos mažesniųjų brolių konventualų provincijos kolektyvinis portretas (XVIII a. antroji pusė – XIX a. pradžia) ... 44
Collective Portrait of the Lithuanian Order of Friars Minor Conventual (late eighteenth–early nineteenth century). *Summary* ... 65

Domininkas Burba

- Livonijos kanauninko, Vilkaviškio klebono Vincento Bakuzičiaus biografija. Keletas XVIII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės katalikų dvasininko portreto detalių ... 67
Biography of Canon Priest of Livonia, Parish Priest of Vilkaviškis Wincenty Bakuzicz. A Few Strokes to the Portrait of the Eighteenth-Century Roman Catholic Priest of the Grand Duchy of Lithuania. *Summary* ... 81

MOKYMAS. MOKYKLOS. MOKYTOJAI

Aistė Paliušytė

- Dailininkų mokymas Radvilų dvare XVIII amžiuje ... 84
Training of Artists in the Residences of the Radvilas in the Eighteenth Century. *Summary* ... 105

Kazimierz Puchowski

- Pijarskie *Collegium Nobilium* w Wilnie. Korzenie i konteksty ... 107
Vilniaus pijorų *Collegium Nobilium*. Ištakos ir kontekstai. *Santrauka* ... 143

Janina Kamińska

- Szkoły Wydziału Litewskiego w strukturze szkolnej Komisji Edukacji Narodowej ... 144
Lietuvos švietimo apygardos mokyklos Tautinės edukacinės komisijos mokyklų struktūroje. *Santrauka* ... 156

Ewa Kula

Wizytacja Adama Kazimierza Czartoryskiego szkół Wołyńskich i Ukraińskich i jej znaczenie dla Komisji Edukacji Narodowej ... 157
Adomo Kazimiero Čartoriskio atliktos Voluinės ir Ukrainos mokyklų vizitacijos reikšmė Tautinei edukacinei komisijai. *Santrauka* ... 177

Olga Mastianica-Stankevič

Profesinės inteligentijos gimimas: Jono Bobrovskio (1777–1823) gyvenimo ir kūrybos atvejis ... 178
The Birth of Professional Intelligentsia: Case of Jan Bobrowski's (1777–1823) Life and Creation. *Summary* ... 189

LUOMAS. KARJERA. VEIKLA

Valdas Rakutis

Luomas, pašaukimas ir profesija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenėje 1775–1794 m. ... 192
Estate, Calling and Profession in the Military of the Grand Duchy of Lithuania in 1775–1794. *Summary* ... 211

Arnaud Parent

Užsienio mokslininko adaptacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: dr. Jeano-Emmanuelio Gilibert'o atvejis ... 212
Adaptation of a Foreign Scientist in the Grand Duchy of Lithuania: Case of Dr Jean-Emmanuel Gilibert. *Summary* ... 228

Lina Balaišytė

Dailininkas XVIII amžiuje: karjeros galimybės ... 229
The Artist in the Eighteenth Century: Career Opportunities. *Summary* ... 252

Rasa Butvilaitė

Architektas XVIII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje ... 254
Architect in the Society of the 18th Century Grand Duchy of Lithuania. *Summary* ... 270

Auksė Kaladžinskaitė

Giuseppe Fontana – architektas ir bajoras: giminės istorija ... 271
Giuseppe Fontana: Architect and Nobleman: the Family History. *Summary* ... 283

Bernadetta Manys

Wileńscy zarębacze w pierwszej połowie XVIII wieku, czyli historyczne „studium przypadku” ... 284

Vilniaus mėsininkai XVIII a. pirmojoje pusėje, arba istorinis „atvejo tyrimas“. *Santrauka* ... 299

ANOTACIJOS. RECENZIJOS

Adam Stankevič. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla*

XVIII a. antrojoje pusėje, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2018. – 527 p. ISBN 978-609-8183-42-9 / *Darius Vilimas* ... 304

Senųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kelių aprašymai.

Descriptions of the Old Roads of the Grand Duchy of Lithuania, parengė / prepared by Algirdas Antanas Baliulis, Tomas Čelkis, Vilnius:

Vilniaus universiteto leidykla, 2018, – 430 p. ISBN 978-609-07-0007-5 / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 307

Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794, tom II: *Słownik biograficzny*,

redakcja naukowa: Andrzej Meissner, Agnieszka Wałęga, Warszawa:

Oficyna Wydawnicza ASPRA, 2018, – 774 p. ISBN 978-83-754-5848-0 / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 312

Iliustracijų sąrašas ... 317

Asmenvardžių rodyklė ... 319

Vietovardžių rodyklė ... 334

LIETUVOS MAŽESNIŪJŲ BROLIŲ KONVENTUALŲ PROVINCIJOS KOLEKTYVINIS PORTRETAS (XVIII a. antroji pusė – XIX a. pradžia)*

JONAS DRUNGILAS

Lietuvos istorijos institutas

Anotacija. Straipsnyje, naudojantis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pranciškonų konventualų nekrologu (surašytu Vilniuje), analizuojami 1775–1832 m. mirusių vienuolių duomenys: įstojusiųjų amžius, geografinė ir socialinė kilmė, leidžiantys rekonstruoti šios vienuolijos raidos dinamiką.

Reikšminiai žodžiai: pranciškonai konventualai, geografinė kilmė, giminė, bajorai, miestiečiai, valstiečiai, Palenkė, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė.

Šv. Pranciškaus Asyžiečio pasekėjai – mažesnieji broliai konventualai¹, Europoje išpopuliarėję Viduramžiais, 1517 m. dėl skirtingų šv. Pranciškaus regulos interpretacijų atsiskyrė nuo pranciškonų ordino. Netrukus jie patyrė stiprių vidinių ir išorinių iššūkių. Mat augantis kitų ordinų populiarumas (pvz., bernardinų, dominikonų, jėzuitų) bei nuolat lydintys vidiniai nesutarimai silpnino pačią vienuoliją. Galiausiai XVII a. pradžioje pranciškonų konventualų ordinas atsigavo, o XVIII a. – suklestėjo, kas atsispindi ir Lietuvos provincijos istorijoje².

Pranciškonų Lietuvoje istorijos tyrimai nuolat atnaujinami ir daugiausia yra skiriami ankstyvajai istorijai³. Vėlyvesnio laikotarpio vienuolijos XVII–XVIII a. istoriją analizuojantys tyrimai iš esmės nuvilnijo keliomis kryptimis: horizontaliu

* Straipsnis parengtas įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos remiamą projektą „Lietuvos pranciškonų konventualų prozopografinis tyrimas“ (Nr. S-MIP-17-33). Rengiant straipsnį (patarimais ir pastabomis) įvairiopa padėjo Evaldas Grigonis, dr. Darius Baronas, dr. Liudas Jovaiša, dr. Oksana Valionienė, dr. Łukasz Golaszewski. Už tai jiems nuoširdžiai dėkoju.

1 Vengiant pasikartojimų tekste OFMConv. (*Ordo Fratrum Minorum S. Francisci Conventualium*) vienuolijai nusakyti kaip sinonimus vartosime: mažesnieji broliai konventualai, pranciškonai konventualai, pranciškonai.

2 Apie to meto pranciškonų istoriją Europoje žr. Lázaro Iriarte, *Historia Franciszkanizmu*, Kraków: Bracia Mniejsi Kapucyni, 1998, p. 209–214; o apie vienuolijos istoriją Lietuvoje žr. Józef Makarczyk OFMConv., *Prowincja litewsko-białoruska Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w latach 1687–1845*, Grodno: Grodzieńska Diecezja Rzymsko-Katolicka, 2012.

3 Apie ankstyvosios pranciškonų istorijos Lietuvoje tyrimus žr. Darius Baronas, Pirmieji Vilniaus pranciškonų geradarai: 1522 m. Žygimanto Senojo privilegijos tyrimas, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, sudarė Artūras Dubonis, 2018, t. 6, p. 67.

(visos provincijos vienuolynų raida⁴), vertikaliu (Vilniaus konvento istorija⁵) bei mentaliniu (pranciškonų kankinių kultas, vienuolių *memoria* kultūra⁶) pjūviais. Neabejotinai šių darbų indėlis yra reikšminga paspartis tolesniems tyrimams plėtoti. Ypač pastaruoju metu, kai intensyvėjant išblaškytų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vienuolinio gyvenimo šaltinių paieškoms vis labiau atkreipiamas dėmesys į vidinį vienuolynų „sąstatą“ – personalinę sudėtį⁷. Verta pastebėti, kad iki šiolei išsamiausias yra Henryko Gapskio darbas, kuriame aptariamas vienuolių įstojimo procesas. Šiame darbe autorius, naudodamasis įvairia ir gausia empirine medžiaga bei Vakarų Europos (vokiečių, prancūzų) historiografija, analizuoja XVI a. pabaigos – XVII a. pirmosios pusės Abiejų Tautų Respublikos vienuolių stojimo į vienuoliją amžių, išsilavinimą, socialinę, geografinę kilmę⁸. Tad pastarasis darbas suteikia galimybę lyginti šį procesą su vėlesniais amžiais, ieškant panašumų ir skirtumų.

Kaip žinoma, pagrindinis šaltinis vienuolijos personalinei sudėčiai tirti yra įvilkutvių ir įžadų knygos. Deja, dėl įvairių skirtingų laikotarpių suiručių tik retos vienuolijos šios rūšies knygos tepasiekė mūsų dienas⁹. Tačiau šią spragą iš dalies gali kompensuoti kiti šaltiniai. Vienas tokių – Lietuvos provincijos pranciškonų konventualų nekrologas, kurį galima vadinti *Memorialu*. Jame surašyti 1702–1832 m. mirusių vienuolių asmeniniai duomenys (vardas, tėvai, gimimo

4 Józef Makarczyk OFMConv., *Prowincja litewsko-białoruska Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w latach 1687–1845*.

5 Marek Adam Dettlaff OFMConv., *Bracia Mniejsi Konwentualni (Franciszkanie) w Wilnie do 1864 roku*. Serija *Studia Franciscana Lithuanica*, t. 6, Vilnius: Pranciškonų kultūros centras, 2017.

6 Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.* Serija *Studia Franciscana Lithuanica*, t. 4, Vilnius: Aidai, 2010; Idem, Mažesniųjų brolių konventualų memorialo tekstas ir kontekstas: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mirusiųjų knygos XVI–XVIII a., in: *Ganytojai ir broliai: biografitikos perspektyva*. Serija *Bažnyčios istorijos studijos*, t. IX, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2018, p. 257–308.

7 Šiuo atveju labai vertingas L. Jovaišos straipsnis, kuris yra kaip „vadovas“ po Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vienuolių archyvus, žr.: Liudas Jovaiša, Lietuvos vienuolių XVI–XIX a. personalinio ir biografinio pobūdžio šaltiniai, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2017, t. 43, p. 140–190; Martynas Jakulis, Vilniaus bonifratrų Šv. Kryžiaus konvento bendruomenė XVIII a.: struktūra, sudėtis, sugyvenimas, in: *Religinės bendruomenės Lietuvos istorijoje*. Serija *Bažnyčios istorijos studijos*, t. V, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2012, p. 281–306.

8 Henryk Gapski, *Rekrutacja do zakonów męskich w Polsce w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1987.

9 Henryk Gapski, Przydatność ksiąg profesji w badaniach społecznych XVI i pierwszej połowy XVII wieku, in: *Roczniki Humanistyczne*, 1976, t. XXIV, sąs. 2, p. 97–111; Mindaugas Paknys, Vienuoliai novicijai XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje, in: *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, sudarė Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 35–46; Liudas Jovaiša, Lietuvos vienuolių XVI–XIX a. personalinio ir biografinio pobūdžio šaltiniai, p. 158–164; Gita Drungilienė, Kauno ir Kražių benediktinių įžadų aktai (XVII a. – XIX a. 2 pusė), in: *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2008, p. 95–114.

vieta, krikšto, įvilktuvių ir kitos datos)¹⁰. Minėtas šaltinis bei jo nuorašai yra išsamiai aptarti Dariaus Barono¹¹, todėl prie jų nesustosime, o tik išryškinsime svarbiausius akcentus, susijusius su mūsų tyrimo problema. Minėtoje knygoje buvo įrašomi tik ordine likę vienuoliai (nėra išstojusiųjų), kurie sudarė esminį Lietuvos provincijos pranciškonų korpusą. Čia galima pridėti svarbią metodinę pastabą, kad dėl šaltinio specifiškumo apdoroti vienuolių asmeniniai duomenys neperteikia visapusiško vaizdo. Jeigu XVIII a. pabaigos duomenys gali atspindėti realią padėtį, tai XIX a. pradžios situacija nėra visapusiškai perteikta tyrimo metu sudarytuose grafikuose (žr. 1–5 grafikus), nes tuo metu ne visi įstojusieji jau buvo mirę. Tad suprantama, kad jų duomenys į *Memorialą* nebuvo įtraukti. Beje, iš tyrimo buvo eliminuoti 23 vienuolių, priklausiusių Rusios provincijai¹², duomenys, taip išvengiant iškreiptų rezultatų. Minėtuose vienuolių nekrologuose, kuriuos galima vadinti biografinėmis „anketomis“, informacija gausiau ir konkrečiau fiksuojama nuo XVIII a. antrosios pusės, o įrašai užbaigiami 1832 m., tad kaip tyrimo chronologiniai rėmai buvo pasirinktas 1775–1832 m. laikotarpis.

Iš šaltinio buvo paimti ir statistiškai apdoroti trijų tipų duomenys: naujokų įstojimo amžius, geografinė kilmė ir luomas.

Kandidatų įstojimo į vienuoliją amžius šaltinyje ne visada nurodomas, tad kitais atvejais šią datą teko apskaičiuoti pagal vienuolio gimimo ir įstojimo datų skirtumą. Iš 567 pranciškonų konventualų, mirusių 1775–1832 m. laikotarpiu, yra žinomas 389 asmenų įstojimo amžius arba jį pavyko nustatyti. O pranciškonų geografinė ir socialinė kilmė beveik visuomet fiksuojama nuo 1801 m., tad 1801–1832 m. laikotarpiu pavyko identifikuoti 203 (geografinę) ir 294 (socialinę) mirusių vienuolių kilmę atskleidžiančius duomenis.

Aiškiausiai šaltinyje fiksuojama bajoriškoji stonjančiųjų kilmė (lot. *nobilium parentum*) arba ją patvirtino „antriniai“ požymiai – tėvų pareigybių nurodymas (pvz., lot. *thesaurariorum tribunalium Magni Ducatus Lithvaniae, thesaurariorum Vitebscensium*), giminystės ryšiai (lot. *de domo*) ar gyvenimas bajorkaimyje (lot. *villa nobili*)¹³. Miestiečiai šaltinyje tapatinti su miesto vardu (Gardinas, Vilnius),

10 „Memoriale patrum ac fratrum nostrorum conventualium S. Francisci tam in hac nostra ecclesia Vilnensi quam extra sepultorum ante et post unionem provinciae huius Lithuaniae mortuorum, diligenter ex variis actis huius conventus Vilnensis aliisque authoribus et variis scriptis connotatum a fratre patre Antonio Gumowski, patre et exguardiano huius conventus, regente studii, 1702“; Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 1.

11 Plačiau žr. Darius Baronas, Mažesniųjų brolių konventualų memorialo tekstas ir kontekstas: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mirusiųjų knygos XVI–XVIII a., p. 257–308.

12 Veikiausiai dėl 1803 m. paskelbto Rusios ir Lietuvos pranciškonų provincijų sujungimo (nutrauktas 1805 m.) Rusios provincijos vienuoliai buvo įrašyti į Vilniuje vedamą pranciškonų konventualų nekrologą, Józef Makarczyk OFMConv., *Prowincja litewsko-białoruska Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w latach 1687–1845*, p. 33.

13 Nustatyta, kad, pvz., Palenkėje buvusių bajorkaimių gyventojų 92 proc. sudarė bajorai, o 8 proc. – valstiečiai, žr. Anna Laszuk, *Ludność województwa podlaskiego w drugiej połowie XVII wieku*, Warszawa: Białostockie Towarzystwo Naukowe, 1999, p. 46.

nenurodant jų socialinio sluoksnio¹⁴. Panašus atvejis yra su valstiečiais, kurių kilmė taip pat nenurodoma. Todėl, „įtariant“ valstietišką kilmę, teko ieškoti papildomų duomenų kai kuriose Lietuvos parapišose krikšto metrikų knygose bei pasitelkti Lietuvių pavardžių žodyno duomenis¹⁵. Pasitaikius įtartinai asmens socialinei kilmei, sisteminant duomenis ji mūsų buvo užfiksuota atskiroje skiltyje – „neaiški kilmė“.

Apdoroti mirusių vienuolių geografinę kilmę taip pat nebuvo paprasta, nes standartinio ar kokio „kanoninio“ geografinės kilmės įvardijimo šaltinyje nėra, jis varijuoja. Vienur nurodomas tik regionas, žemė (pvz., Mazovija, Palenkė, Žemaitija), kitur – vaivadija, pavietas ar parapija, kaimas¹⁶. Pasitaikė atvejų, kai parapijos, vietovės administracinė priklausomybė buvo supainiota¹⁷. Lietuvai patekus į carinės Rusijos imperijos sudėtį, pasikeitė administracinis suskirstymas, kuris pastebimas ir naujokų kilmės įrašuose, tačiau siekiant išlaikyti vientisą duomenų apdorojimo sistemą stojantieji buvo suskirstyti pagal ankstesnį – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės – teritorinį administracinį suskirstymą¹⁸. Tiesa, šaltinyje nurodomas regionas „Žemaitija“ apima tuometinės vyskupijos teritoriją, į kurią pateko ir dalis Upytės pavieto. Toks šio regiono statusas išlaikomas ir sisteminant duomenis. Beje, straipsnyje vartojamas *rekrutavimo* terminas platesniąja prasme, kuris lietuvių kalboje ir istoriografijoje turi neigiamą, savo prasme traumuojantį, iš carinės Rusijos laikotarpio paveldėtą prievartinį aspektą¹⁹. O vakarietiškoje (vokiečių, prancūzų, lenkų ir kt.²⁰) istoriografijoje jis sėkmingai pasitelkiamas nusakant kandidatų į vienuolius verbavimą, jų priėmimą.

14 P vz.: „in civitate Minscensi natus“, „in regali civitate Vilnae“, „de civitate Drohicinensi et parochia“, „in civitate Vilmensi natus 1783, in suburbio ecclesiae parochialis SS. Iosephi et Nicodemi ante portam Ostrā“, „Varmiae, in civitate Rossoliensi“, „in civitate et parochia Wierzbołow“, LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 119, 122, 135, 146, 158v, 159.

15 *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 1: A–K; t. 2: L–Ž, redakcinė kolegija: Aleksandras Vanagas (ats. redaktorius), Vitalija Maciejauskienė, Marytė Razmukaitė, Vilnius: Mokslas, 1985–1989.

16 P vz., šaltinyje nurodomi regionai („in Podlachiae“, „in Samogitia“, „in Masoviae“), vaivadijos („palatinatus Polocensis“, „palatinatus Trocensis, parochiae Simnensis“), žemės, pavietai („terra Visensi, districtus Wonsoviensi“, „districtus Drohicinensis“, „districtus Oszmianensis, parochiae Kobylnik“), o kartais tikslūs ir detalūs įvardijimai („districtus Colnensis, terrae Łozzinensi, villa nobili Tyszki, parochiae Lachoviensi, in Masovia“, „terrae Bielscensis, parochiae Domano-viensi, in Podlachia“), LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 104–107.

17 P vz., Luokės parapija priskirta Upytės pavietui, nors turi būti nurodyta kaip esanti Žemaitijoje: „Districtus Uptensis, in Lithuaniae finibus paltinatus Trocensis, villa Kincell, in parochia Łuknicensi“, *Ibid.*, l. 111.

18 „In palatinatu Polocensi, stante gubernio Polocensi in Rossia“, „parochia Seyny, in Polonia natus“, *Ibid.*, l. 114, 121.

19 *Lietuvių kalbos žodynas*, t. XI, redakcinė kolegija: K. Ulvydas (vyr. redaktorius) ir kt., Vilnius: Mokslas, 1978, p. 412–413.

20 P vz., Bernard Dompnier, *Enquête au pays des frères des anges. Les Capucins de la province de Lyon au XVIIe et XVIIIe siècles*, Saint-Etienne: Publications de l'Université de Saint-Etienne, 1993; Bernard Delpal, *Le silence des moines: les trappistes au XIXe siècle: France, Algérie, Syrie*, Paris: Beauchesne, 1998; Anna Sauerbrey, *Die Strassburger Klöster im 16. Jahrhundert. Eine Untersuchung unter besonderer Berücksichtigung der Geschlechtergeschichte. Serija Spätmittelalter, Humanismus, Reformation*, t. 69, Tübingen: Mohr Siebeck, 2012; Henryk Gapski, *Rekrutacja do zakonów męskich w Polsce w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, ir kiti darbai.

Šio straipsnio tikslas – taikant statistinį ir šaltinių kritikos metodą, apdorojus Vilniuje surašyto pranciškonų konventualų nekrologo 1775–1832 m. laikotarpio medžiagą, ištirti naujokų amžių, jų geografinę ir socialinę kilmę, kas padėtų įvertinti pačią vienuoliją bei atskleisti jos ypatumus ir bendruomenės dinamiką.

Stojančiųjų amžius, bendruomenės dinamika

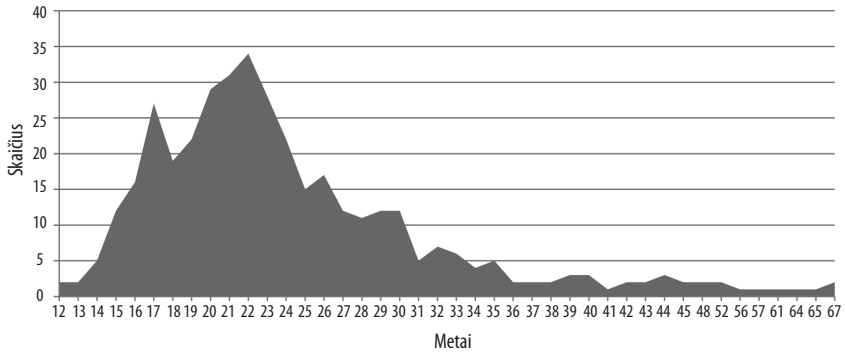
Būsimų vienuolių – kandidatų – amžius buvo reglamentuotas anuomet galiojusiame pagrindiniame pranciškonų konventualų ordino dokumente – 1628 m. patvirtintose popiežiaus Urbono VIII konstitucijose (*Constitutiones Urbanae*). Tiesa, pranciškonų ordinas, neišvengęs institucionalizacijos ir klerikalizacijos, stipriai atitolinusios jį nuo pirminės šv. Pranciškaus regulos dvasios, tuomet išskyrė dvi stojančių naujokų grupes su aiškiai jiems nustatytais amžiaus ribomis²¹. Pirmą grupę – asmenys, besiruošiantys vienuoliniam įžadams kartu su kunigystės šventimais (lot. *clericus professus*), kuriuos gavę buvo vadinti tėvais (lot. *pater*). Į šią naujokų-klierikų grupę buvo priimami asmenys nuo 15 metų (su išlygomis ir nuo 12 metų). Antrą grupę – asmenys, duodantys tik vienuolinius įžadus, be kunigo šventimų ir įvardijami kaip broliai pasauliečiai (lot. *frater, laicus professus*), į vienuolyną galėjo stoti tik nuo 21 iki 25 metų amžiaus (tačiau ir čia, esant reikalui, galėjo pasinaudoti dispensa)²².

Šios įstojimo sąlygos veikė ir Abiejų Tautų Respublikoje, tačiau laiko tėkmėje, matyt, pasitaikė atvejų, kurie išprovokavo naujų pastabų atsiradimą. Štai 1665 m. Lenkijos provincijoje buvo suformuluoti ir į Romą išsiųsti prašymai (lot. *Petita Provinciae*), kurie buvo patvirtinti ir 1680 m. publikuoti. Viename iš jų buvo nurodyta, kad į vienuolyną nebūtų priimami 40 metų peržengę asmenys, „nes vienuolijai mažai arba iš viso jie yra nenaudingi“²³.

21 Plačiau apie tai žr.: Jerzy Kłoczowski, *Kriščionių bendruomenės besikuriančioje Europoje*, iš lenkų k. vertė Vytautas Dekšnys, Vilnius: Aidai, 2006, p. 246–248; Lothar Hardick, Jozef Terschlüsen, Kajetan Esser, *Franciszkańska Reguła życia*, preložyl Konstanty Ponurek OFMConv., Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1988, p. 51–52; Lázaro Iriarte, *Historia Franciszkanizmu*, p. 119–120.

22 „Clericorum numero nullus adscribi possit, qui quitum decimum aetatis suae annum non compleverit [...] Generalis quoque Minister ob legitimam causam, quae Religioni decorem, vel utilitatem allatura esset, in hoc casu cum his, qui nondum quitumdecimum attigerint et duodecimum expleverint, dispensare possit, et valeat“, *Constitutiones Urbanae Fratrum Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci*, Romae apud impressores Camerales, 1628, p. 38–39 (Tit. IX, Nr. 1); „Qui laici futuri sunt, et ad laicalem statum admittendi, vigesimum primum suae aetatis annum, ut iam absoluerint, ac vigesimum quintum non exesserint, necesse est, licet cum his quoque ob rationabilem causam possit Generalis Minister, si ei in Domino videbitur, in hoc dispensare“, *Ibid.* (Tit. X, Nr. 1).

23 „5. Petit Provincia, ut in utriusque, occurrentiae casu Minister Provincialis possit dispensare, commoditate ad id licentiae Ministri Generalis in promptu non existente, circa vero determinatum tempus annorum, tam Clericorum, quam Laicorum, ne nimis senio affecti ad Religionem recipiantur, vel ad labores Religionis minus idonei, hoc prudenti consilio et conscientiae Patrum recipientium, tum ipsius Provincialis Ministri centurae relinquatur, quadagesimum tamen annum aetatis superantes, nullatenus sint receptibiles, ut pote Religioni parum aut nihil proficui,

1 grafikas. Stojančiųjų amžius

Neabejotina, kad šie nutarimai veikė ir vėliau naujai susiformavusioje Lietuvos provincijoje.

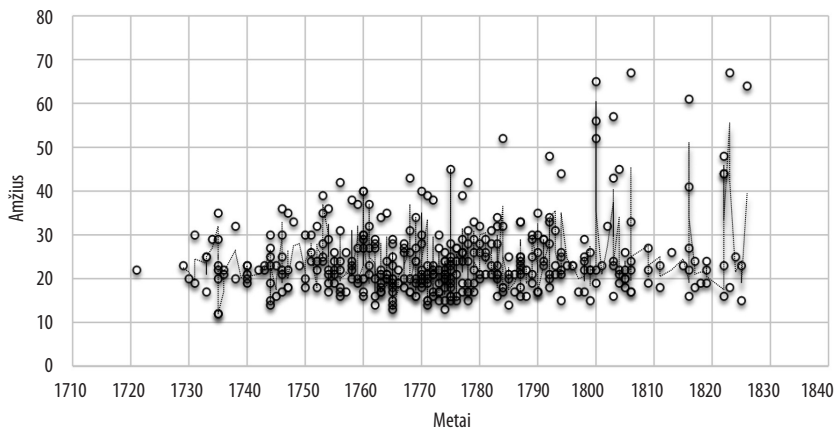
Galiausiai XVIII a. antroje pusėje į vienuolijos formacijos klausimą įsikišo ir pasaulietinė valdžia. Štai 1768 m. Seimas Varšuvoje priėmė nutarimą, rekomenduojantį vienuolynams nepriimti jaunesnių nei 24 metų vyrų²⁴. Netrukus Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei patekus į carinės Rusijos imperijos sudėtį, 1798 m. lapkričio 3 d. pasirodė įsakas, nurodantis, kad į vienuolyną gali stoti tik 22 metų sulaukę jaunuoliai²⁵. Taip pasaulietinė valdžia bandė įsikišti ir „apkapoti“ vienuolijų (šiuo atveju pranciškonų) jaunuolyną, o kad tai pavyko, liudija vėliau pateikiami duomenys.

semel etiam a Religione eiecti, sive ab aliis Religionibus pulsī, ad Seraphicum ordinem nostrum nullo modo recipiantur“, *Petita Provinciae Poloniae Ordinis Minorum Convent[ualium] S. Francisci in Capitulo Generali anno Domini 1665 pro festo Pentecostes Romae celebrato, proposita, ventilata, discussa atq[ue] decisa, ab omnibus proinde et singulis praefatae provinciae fratribus perpetuo observanda, sacrisq[ue] Urbanis Constitutionibus inserenda*, Cracoviae: ex officina Alberti Gorecki, 1680, l. B₂v. Spaudinys su Valkininkų vienuolyno proveniencija, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Retų spaudinių skyrius, sign. KJ]4610. Apie amžiaus cenzą įvairiose vienuolijose žr. Jerzy Flaga, *Formacja i kształcenie duchowieństwa zakonnego w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 1998, p. 153–157.

24 „Iako w obieraniu stanu sobie na całe życie requiritur wiek doyrzaly, tak zakazuiemy sub poenis tak rodzicom opiekunom, czyli wszelkim nazwiskiem władzę nad młodzieńcami czyli pannami mającym, iako y tym samym, ktorzy albo iuż rodzicow nie mają, albo z opieki wyszli, aby nie wstepowali młodzieńcy, tylko lat dwadzieścia y cztery skończone mający, panny zaś lat szesnascie mające, do zakonnu, y zakonną nie brali sukienkę, w czym aby to ninieysze rozrządzenie tym dokladnieyszą miało exekucyą, onie omieszamy ad praemissa wezwac powagi S. Stolicy Apostolskiey, ażeby zakonom nie wolno było przyimowac“, *Volumina Legum*, t. VII, Petersburg: Nakładem i drukiem Jozefata Ohryzki, 1860, p. 347.

25 „[...] а в монахи принимать не прежде двадцати двух летняго возраста“, *Полное собрание законов Российской империи с 1649 года, 1798–1799*, т. XXV, Санкт-Петербург: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830, p. 438, § 20. Plačiau apie tai žr. Algimantas Katilius, Vilniaus miesto vienuolynai ir Rusijos imperijos vykdoma politika XVIII a. pabaigoje – XIX a., in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 38, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2014, p. 43–85.

Išanalizuoti 389 asmenų, 1775–1832 m. laikotarpiu stojusių į pranciškonų konventualų vienuoliją (žr. 1 grafiką), duomenys atskleidė, kad šių kandidatų amžius svyravo nuo 12 iki 67 metų. 12–14 metų turintys jaunuoliai tesudarė 2,3 proc. stojančiųjų (9 asmenys), o 15–25 metų jaunuoliai – 65,6 proc. (255), 26–40 metų – 26,7 proc. (104), o 41–67 metų – 5,3 proc. (21). Taigi asmenys iki 40 metų sudarė 94,6 proc. visų stojančiųjų. Beje, du trečdaliai visų stojančiųjų buvo jaunuoliai iki 26 metų. Šią amžiaus ribą galima sieti su ano meto vedybiniu amžiumi, kuris buvo 25–29 metai²⁶.

2 grafikas. Stojančiųjų kiekybinė ir amžiaus dinamika

Formaliai 40 metų slenkstį peržengę vyrai negalėjo būti priimti į vienuoliją, tačiau jų aptinkame nedidelį būrelį – 21 asmenį. Peržiūrėjus šių kandidatų duomenis matyti, kad dalis jų tapdavo broliais pasauliečiais, kita dalis – vienuoliais kunigais. Kitokia situacija buvo su vedusiais ir vaikų turėjusiais vyrais. Jie, gavę dispensas, formaliai tapdavo vienuolyno tretininkais (lot. *tertiarius claustralis*), tačiau gaudavo kunigystės šventimus (įvardijami kaip *pater*). Pastaruoju atveju susiduriame su unikalia, po tretininkų pavadinimu besislepiančia vienuolių grupe. Kaip pavyzdys gali būti Antano Losovskio († 1829) atvejis. Jo pasaulietinė karjera buvo įspūdinga: kopdamas karjeros laiptais Rusijoje galiausiai tapo Nevelio pavieto maršalas, vėliau imperatoriaus dvaro patarėju, o už nuopelnus imperatorius Aleksandras I jam suteikė 4 laipsnio Vladimiro ordiną. Jis buvo vedęs, susilaukė 4 vaikų. Mirus žmonai, visus turtus padalijęs sūnums bei dukroms ir, kaip rašoma šaltinyje, rūpindamasis savo siela, apsilvilko pranciškonų tretininkų abitu, o po trejų metų jau aukojo šv. Mišias²⁷. Tad tokie

26 Cerary Kuklo, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbirowej*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009, p. 278.

27 „Reverendus Pater Antonius Łossowski [...]. In matrimonio habens uxorem Rosam Mohuczow-na virginem, de qua genuit Iulianum, Constantinum, Alexandrum, Iosephan et Esteram. Ipse

atvejai rodo, kad ir vyresnio amžiaus vyrai turėjo galimybę įsilieti į pranciškonų konventualų vienuoliją.

Žinoma, kad Lietuvos Šv. Kazimiero pranciškonų konventualų provincijoje 1772 m. buvo 422, 1825 m. – 281, o 1832 m. – jau tik 243 vienuoliai²⁸. Šis ženkliai mažėjantis bendruomenės skaičius rodo, kad per 51 metus sumažėjo 141 vienuolius, tad pagal aritmetinę progresiją kasmet provincijoje sumažėdavo apie trimis vienuoliais.

Detaliau žvilgtelėjus į stojančiųjų kiekybinę dinamiką ir jų amžiaus kaitą (žr. 2 grafiką), pastebima, kad 1780–1785 m. laikotarpis buvo tas tarpsnis, nuo kurio pradėjo stipriai mažėti pašaukimų skaičius. Beje, panašios tendencijos atsispindi ir Krokuvos regulinių kanauninkų vienuolyne, kuris 1780–1794 m. ir 1805–1808 m. laikotarpiu nesulaukė nė vieno naujoko²⁹. Vertinant tokio mažėjimo priežastis pirmiausia vertėtų atsižvelgti į to meto Apšvietos epochos nuostatas, kai pranciškonų (tiek observantų, tiek konventualų) ordinas buvo laikomas kaip vienas „tamsiausių“ ordinų. Be to, valdovas Stanislovas Augustas Poniatovskis asmeniškai buvo nusistatęs prieš elgetaujančias vienuolijas kaip „nepraktiškas“. Vėliau pašaukimų pradėjo stipriai mažėti dėl carinės Rusijos vykdomos konfesinės politikos³⁰. Galiausiai pranciškonų konventualų gretas smarkiai praretino 1812 m. karas. Mažėjant pašaukimų skaičiui bendruomenė senėjo. Tad vienuolija susidūrė su egzistenciniu iššūkiu, į kurį būtinai reikėjo atsakyti. Vienas iš tokių sprendimo būdų, kaip vaizdžiai iliustruoja 2 grafike pateikti duomenys, buvo „atrastas“ į ordiną nuo XIX a. pradžios vis gausiau priimant vyresnio amžiaus vyrus, taip iš dalies išsprendžiant pašaukimų stygių vienuolijoje.

---

gradibus civilibus in Rossia incedens, ultimo mareschalcus districtus Nevelensis electus triennio praefuit. Aulae consiliarius, Vlodiimirii Cruce 4 classis et medalo aureo donatus, Imperatorae Alexandro I. Mortua uxore reddito patrimonio ac diviso in filios, filiabus vero dotem assignans, 1823 nuntium mundo remisit et ut securius animae suae prospiceret habitum tertii Ordinis Sancti Patris Francisci Minorum Conventualium de manibus Casimiri Niepokoyczycki [...]. Finita annua probatione 1824 solemnem emisit tertiariorum professionem, de licentia vero metropolitae archieppiscopi Mohileviensis [...]. 1826 iulii 22 die v. s. ordinatus in sacerdotem [...], cum dispensatione celebrandi Missam de Beata. Vir fuit devotus, pius, modestus, orationibus et meditationibus addictus, in monasterio pro semper vivens uti claustralis tertiaris [...]" LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 152.

28 Józef Makarczyk OFMConv., *Prowincja litewsko-białoruska Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w latach 1687–1845*, p. 28, 30; Algimantas Katilius, Vilniaus miesto vienuolynai ir Rusijos imperijos vykdoma politika XVIII a. pabaigoje – XIX a., p. 57.

29 Ks. Andrzej Bruzdziński, *Kanonicy regularni od pokuty na ziemiach polskich*, Kraków: Wydawnictwo UNUM, 2003, p. 94.

30 Ewa Jabłońska-Deptuła, *Zakony franciszkańskie w Polsce na przełomie XVIII i XIX wieku (do 1830 r.)*, in: *Z badań nad dziejami zakonów i stosunków wyznaniowych na ziemiach Polskich*, pod redakcją Eugeniusza Wiśniowskiego, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1984, p. 169–205.

Vienuolių „migracija“, konvertitai

Mažesniųjų brolių konventualų ordiną laiko tėkmėje nežymiai papildydavo kiti dvasininkai: parapiiniai kunigai³¹, pajutę vienuolinio gyvenimo patrauklumą, bei vienuoliai iš kitų ordinų – kartūzų, basųjų karmelitų, bernardinų, pijorų vienuolijų.

Perėjimų iš vienos į kitą vienuoliją atvejų buvo maži, o ir informacija apie juos yra šykštoka. Vienuolių „migracijos“ priežastis gali būti numanoma, kai pereinama iš griežtesnės regulos (pvz., kartūzų, basųjų karmelitų) vienuolijos. Tačiau kartais ateinama ir iš giminingos (pvz., bernardinų) ar konkrečioje srityje besispecializuojančios (pvz., pijorų) vienuolijos. Visgi tekstuose užfiksuotos nežymios detalės atveria naujus dvasinio pašaukimo atspalvius. Štai į basųjų karmelitų ordiną įstojęs tėvas Faustinas Žurkovskis († 1758), noviciatą atlikdamas Glubokų (dabartinė Baltarusija) vienuolyne, keliaudamas patyrė fizinius negalavimus ir užsuko į Merkinę, o iš ten pasuko... pas pranciškonus į Vilnių, kur ir liko³². Arba tėvo Juozapo Čumo († 1781) atvejis, kuomet jam renkantis vienuoliją kilo abejonė, kuri išliko net ir davus įžadus bernardinų ordine ir skatino tėvą Juozapą ieškoti jam priimtinesnės (pranciškonų konventualų) vienuolinio gyvenimo regulos³³. Tad tokie ar panašūs dvasiniai postūmiai, lydimi fizinių ženklų ar vidinių dvasinių išgyvenimų, kvietė maldos vyrus išgryninti savo pašaukimo kelią.

Kita vertus, šiems vyrams reikėjo drąsos ir kantrybės, nes, norėdami palikti seną ir pereiti į naują vienuoliją, jie turėjo gauti dispensas iš Apaštalų Sosto³⁴. Neabejotina, kad ankstesnės vienuolijos dvasinė formacija palikdavo įspaudą vienuolio gyvenime, pavyzdžiui, kaip liudija pranciškonų konventualų tretininku tapusio buvusio pijoro Golianskio († 1824) išsaugotas vienuolinis Pilypo Nėrio vardas³⁵.

Išstojo atvejai iš pranciškonų vienuolijos nekrologuose nusakomi labai aptakiai arba visai nutylimi. Pavyzdžiui, minima, kad tėvas Virožembskis († 1832)

31 „Josephus Glinka ex saeculari sacerdote, canonico Piltenensi, factus franciscanus Drohicini, in provecta aetate“, LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 66.

32 „[...] Faustinus Żurkowski, [...] in iuventute ad Ordinem Carmelitarum Discalceatorum animo inclinabat et ad novitiatum perrexit Glebocensem cum aliquot religiosis, postea iam per vias et civitates fervente ibi pedum infirmitate laborans domum in oppido Mercensi sitam redux Vilnae Ordino nostro nomen dedit [...]“, *Ibid.*, l. 59v.

33 „[...] Iosephus Czum [...]. Hic pater in ipsa iuventute sua cogitabat de instituto nostro amplectendo, vero Deo forsitan sic disponente suscepit habitum fratrum observantium, quos Bernardinos vocant, et finito probationis suae anno professionem emisit, studiis utriusque facultatis operam navavit, dein lector et professor Philosophiae apud nominatos fratres exiit. Tandem ob nonnullas causas in matura iam aetate e instituto Bernardinorum cum dispensatione Sacrae Congregationis ad nostrum transiit [...]“, *Ibid.*, l. 80v.

34 „Reverendus Pater Felix Schötner, Bohemus, qui prius in religione carthusianorum professus, vixit annos 27, deinde obtenta dispensatione et licentia sacra Sedis Apostolicae, ingressus religionem nostram franciscanam anno Domini 1746“, *Ibid.*, l. 66.

35 „[...] Philippus Nerius Golanski, professor Scholarum Piitarum, professor eleguentiae emeritus, Universitatis Vilmensis [...]. Tertiarius Ordinis S. Francisci Minorum Conventualium, omnibus ordinibus addictissimus ac religiosissimus sui Ordinis sacerdos“, *Ibid.*, l. 144.

sirgdamas prisijungė prie dominikonų ordino brolių Čerėjos konvente, nes miestelyje gyveno medikas, todėl, norėdamas pataisyti sveikatą, ten ir pasiliko iki gyvenimo pabaigos³⁶. Atrodytų, kad kai kurių pranciškonų konventualų biogramose užfiksuotos žinutės apie jų palaidojimą kitos vienuolijos brolių kapinėse (pvz., karmelitų, dominikonų) galėtų būti kaip netiesioginis identifikatorius, nurodantis jų perėjimą į kitą vienuoliją, tačiau veikiausiai taip buvo ne visada. Mat Vilniaus *Memoriale* minimas ne vienas atvejis, kai pranciškonas, kelionėje pajutęs artėjančią mirties valandą, sustodavo kitos vienuolijos konvente, atlikdavo išpažintį ir ramiai išeidavo Amžinybėn³⁷. Tiksliau nusakyti tokio išėjusio pranciškono santykį su ankstesniąją jo bendruomene yra sunku.

Tad aptartieji vienuolių tarpkongregaciniai perėjimai rodo maldos vyrų ištikimybę Viešpačiui, nepalikant vienuolinio gyvenimo, ir kartu jų drąsą, kad jie laiko tėkmėje ir maldoje siekė ieškoti savo pašaukimui artimo dvasingumo.

Mažesnieji broliai konventualai, turėdami didžiąją dalį vienuolynų rytinėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dalyje, čia vykdė misijas. Tokių misijų patvirtinimas galėtų būti į vienuoliją įstojusio Tomo Leukovičiaus († 1830), kilusio iš unitų dvasininkų šeimos, atvejis³⁸. Bėlika tik spėlioti, kaip pranciškonai šį 22 metų jaunuolį „ištraukė“ iš gana uždaros socialinės unitų dvasininkų „dinastinės“ grupės³⁹.

Lygiagrečiai pranciškonų misijų vaisiai, nors ir negausūs, pastebimi tarp žydų. Štai XVIII a. 4-ajame dešimtmetyje Lucko vyskupo Pranciškaus Antano Kobielskio inicijuoti pamokslai, sakyti sinagogose (prie šios akcijos prisidėjo ir Pinsko pranciškonai), netrukus davė rezultatų⁴⁰. Mat tarp pranciškonų konventualų aptinkame tris vienuolius, kilusius iš judėjų šeimų. Negausios žinutės apie šiuos asmenis papildė ir praturtina iki šiol istoriografijoje turėtas žinias apie konvertitus žydus ir jų įstojimą į vienuolyną⁴¹. Prieš įstodami šie kandidatai pildė tam tikras anketas, kuriose nurodė savo krikšto datą. Remdamiesi šiomis datomis sužinome, kad vieną iš būsimų vienuolių krikštijo kartu su tėvais, kai jam buvo metukai, o kiti du priėmė

36 „Wyrożembski [...]. Languens addiit PP. Praedicatorum in conventu Czereae, nam in civitate habitabat medicus, ratione reparandi sanitatem, a quo medicamenta accipiebat, sed insperate mortem invenit. Obiit in conventu PP. Praedicatorum [...]“, *Ibid.*, l. 159v.

37 „Marcellus Baranowicz, [...] sepultus in caemeterio S. Iacobi Dominicanorum [...]“, „Stanislaus Jankowski, [...] quaestuabatur quinque annos pro conventu Vilmensi in itinere existens, subitanea infirmitate constrictus, qua opprimebatur saepe per duos fere annos, in qua graviter ad extremum vitae decubens ob distantiam suorum religiosorum a religioso patre Ordinis Carmelitarum reconciliationem animae per sacramentum paenitentiae piissime praestitit, sacramentis rite munitus, ex hac vita migravit ad Dominum sepultusque in ecclesia patrum Carmelitarum in civitate Kieydany dicta“, *Ibid.*, l. 89, 157.

38 „Thomas Lewkowicz, ut fertur natus in districtu Słomim, de unito presbytero [...]“, *Ibid.*, l. 154.

39 Дзяніс Лісейчыкаў, *Святар у беларускім соцыюме: прасапаграфія ўніяцкага духавенства 1596–1839 гг.*, Мінск: Беларусь, 2015, p. 28.

40 Jerzy Flaga, *Działalność duszpasterska zakonów w drugiej połowie XVIII w.: 1767–1772*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1986, p. 241.

41 Plačiau apie žydus konvertitus žr. Elena Keidošiūtė, *Katalikiškos misijos ir žydų konversijos Lietuvoje: reiškiniių transformacijos XIX a. – XX a. pirmoje pusėje*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2015.

krikštą suaugę. Palydint būsimus vienuolius į naują dvasinį gyvenimą, jiems buvo parenkamos atitinkamos, su konfesiniu turiniu susijusios naujos pavardės: *Dobrowolski* („Geravalis“), *Boguslawski* („Dievšlovys“), o vienam iš jų suteiktas net Angelo vienuolinis vardas⁴². Įdomu, kad brolių Angelą Boguslawskį į katalikų tikėjimą atvertė bernardinai tėvas Ostijonas Monkevičius, tačiau kažkokių būdu pranciškonams pavyko naujakrikštą privilioti į savo vienuoliją. Kaip žinoma, įprastai konvertitams, norintiems stoti į vienuoliją, buvo reikalinga vietinio vyskupo dispensa⁴³, nors Jono Dobrowolskio prašymas dėl dispensos suteikimo buvo siunčiamas net į Romą, į Apaštališkąją penitenciariją (lot. *Sacra Paenitentiaría*).

Tad aptarti vienuolių „migrantų“ ir konvertitų atvejai praturtindavo pačią pranciškonų konventualų vienuoliją dvasiniu ir kultūriniu atžvilgiu.

Naujokų geografinė ir socialinė kilmė

Nuo 1686 m. egzistuojančią atskirą Lietuvos pranciškonų konventualų Šv. Kazimiero provinciją XVIII a. antrojoje pusėje sudarė 31 vienuolynas ir keturios kustodijos: Gardino, Kauno, Polocko ir Vilniaus.

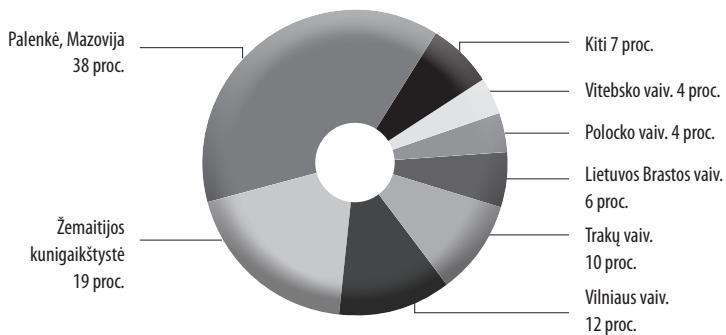
Aiškliai matomos ordino augimo tendencijos Lietuvos provincijoje: XVII a. funduota 14, o XVIII a. – 10 vienuolynų. Numanu, kad vienuolija turėjo plėstis ir augti, skirtinguose regionuose turėdama tris noviciatus – Vilniuje, Pinske, Drohičine. Na, o pagal administracinę suskirstymą pranciškonų konventai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje buvo išsidėstę taip: Mazovijos regiono dalyje buvo 1 (Staviskų), Minsko

42 „Aegidius Eymontt, in baptismo Vincentius, filius Iosephi et Scholasticae ex Habraeis conversorum, baptisatus simul cum parentibus, anniculus infans ubera matris sugens, in ecclesia parochiali Rudominensi prope Vilnam 1763. Ingressus religionem franciscanorum pro statu clericali Vilnae 1778 februarii 11 sub exprovinciali guardiano Karęga, indutus sacro habitu magistro novitiorum Caietano Szymborski, affiliatus Szybakpolim, 1779 maii 5 professus, ordinatus 1785 ordinatione praelatorum Ordinis, praesignatus officio concionatoris pro variis conventibus ubique abutebar gratia Dei religionisque cum exhausisset fontem, opitulante misericordia divina, in permissione omnium sacramentorum, quibus piissime susceptis, finalem gratiam haud amisisse, aetatis suae 46, obiit in conventu nostro Minscensi 27 aprilis 1809“, „Angelus Boguslawski, in baptismo Ioachimus, Budae PP. Bernardinorum, palatinatus nunc guberniae Minscensis, districtus Oszmianensis, nunc Vilejscensis, baptisatus 1782 martii 30, ex Hebreo conversus a Reverendissimo Patre Ostiano Monkiewicz sacerdote Bernardino. Qui ingressus religionem Minorum Conventualium S. Francisci pro statu laicali 1790 aprilis 11 [...]“, „Ioannes Dobrowolski ex Iudeis parentibus natus baptisatusque 1742 in infantia, sequenti modo dispensando Eminentissimi et Reverendissimi Domini [...], Ingressus religionem 1769 affiliatus Łopienicium, professus 1770. Sed dum ad sacras ordines necessitas compelleret, supracitata dispensatio fuit omnino necessaria, qua 1773 anno extradita et obtenta a praelatis Ordinis in anno 1774 promotus ad ordines et praesbyterum fuit frater Ioannes, in 32 aetatis suae, hoc est finitis studiis in Ordine suo. Post susceptum praesbyteratus ordinem praesignatus fuit pro concionatore prius in Postaviensi conventum, etiam studentibus in scholis Postaviensibus praedicabat, quas etiam typo exaratas provinciales Ordinis concessere [...]“, LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 114, 119v, 139v.

43 Adam Kaźmierczyk, *Rodzilem się Żydem... Konwersje Żydów w Rzeczypospolitej XVII–XVIII wieku*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2015, p. 136–142.

vaivadijoje – 3 (Ivenčiaus, Minsko, Serafino), Lietuvos Brastos – 2 (Drohičino, Pinsko), Naugarduko – 3 (Lopenicos, Naugarduko, Sienos), Palenkės – 1 (Drohičino prie Bugo), Polocko – 6 (Dysnos, Hubino, Polocko, Prazarokų, Sakalninkų, Udzialos), Vilniaus – 8 (Alšėnų, Ašmenos, Gelvonų, Kaltanėnų, Norviliškių, Pastovių, Šeibakpolio, Vilniaus), Vitebsko – 2 (Lukomlio ir Oršos), Žemaitijoje – 1 (Žaiginio), Trakų – 4 vienuolynai (Gardino, Kauno, Valkininkų, Svisločiaus)⁴⁴.

Tankiausiai vienuolynai buvo išsidėstę Polocko, Vilniaus, Trakų vaivadijose. Vadinas, iš jų buvo galima tikėtis gausiausio kandidatų kiekio. Visgi išanalizavus vienuolių geografinę kilmę (žr. 3 grafiką) paaiškėjo visiškai kitokia situacija. Daugiausia stojančiųjų (39 proc. iš 203 kandidatų, kurių kilmė buvo nustatyta) sudarė iš Mazovijos ir Palenkės regionų kilę jaunuoliai, nors šiuose regionuose buvo tik po vieną vienuolyną. Palenkės regionas pagal stojančiųjų kiekio išsidėstymą laiko tėkmėje (žr. 4 grafiką) su vieninteliu nuo XV a. pradžios funduotu pranciškonų vienuolynu Drohičine nuolat pirmauja⁴⁵. Iš jo pašaukimų nenutrūkstančiu ir gausiu srautu išlieka per visą laikotarpį (1743–1822 m.). Antras pagal pašaukimų skaičių regionas – Žemaitija (19 proc., žr. 3 grafiką), iš kurios pašaukimai tęsiasi per 1774–1825 m. laikotarpį (žr. 4 grafiką). Vėlgi šiame regione taip pat buvo vienintelis brolių Lauryno ir Jokūbo Naugurskių 1762 m. funduotas vienuolynas⁴⁶. Ir, kaip matyti iš aptartų duomenų, su minėto vienuolyno įsteigimu pranciškonai konventualai sulaukė nemažai pašaukimų iš vakarinės Lietuvos dalies.

3 grafikas. Kandidatų geografinė kilmė

44 Henryk Gapski, *Klasyfikacja zakonów franciszkańskich w Europie Środkowo-Wschodniej w XVIII wieku. Studium przestrzeni franciszkańskiej*, Lublin: Ośrodek Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce, 2013, p. 105.

45 Plačiau apie šį vienuolyną žr. Eugeniusz Borowski, Działalność franciszkanów w Drohiczyźnie nad Bugiem od schyłku XIV wieku do 1832 roku, in: *Studia Teologiczne*, t. 10, Białystok–Drohiczyzn–Łomża: Kuria Metropolitalna Białostocka, 1992, p. 159–207.

46 Apie šio vienuolyno įsteigimo peripetijas ir jo funkcionavimą žr.: Stasys Yla, *Šiluva Žemaičių istorijoje*, Kaunas: Kauno arkivyskupija, 2007, p. 208–210; Algimantas Katilius, *Žemaičių vyskupijos vyrų vienuolynų tinklas XVIII a. pab. – XX a. pradžioje*, in: *Krikščioniško gyvenimo Lietuvoje atodangos XIV–XX a.* Serija *Bažnyčios istorijos studijos*, t. VIII, sudarė Vytautas Ališauskas, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2016, p. 145–234; Alfonsas Vaišvila, *Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.)*, t. II, Vilnius: Versmė, 2017, p. 536–545.

Pranciškonų provincijos rytinėje dalyje pastebimas nedidelis ar net silpnas pašaukimų skaičius (žr. 3 ir 4 grafikus). Tad galima pasvarstyti, kas nulėmė tokias tarpusavyje kontrastuojančias (vienuolynų skaičius → stojantieji) pašaukimų tendencijas.

Pirmausia verta žvilgtelėti į konfesinę sudėtį. Štai 1790 m. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje buvo 39 proc. unitų, 38 proc. katalikų, 6,5 proc. stačiatikių ir kt. Iš šio skaičiaus eliminavę etninę Lietuvos dalį, kurią sudarė katalikai, gautume, kad rytinėje dalyje kaimuose apie 80 proc. sudarė unitai⁴⁷. Remiantis Jerzy'o Ochmańskio paskaičiavimais, 1790 m. penkių pavietai (Ašmenos, Breslaujos, Minsko, Pastovio, Polocko) kaimuose buvo pastatytos 59 bažnyčios ir 285 cerkvės, kai miestuose – 54 bažnyčios ir 45 cerkvės⁴⁸. Pastarieji skaičiai aiškiai iliustruoja unitų dominavimą dabartinės Baltarusijos teritorijoje.

Kita vertus, iš 28 vyrų vienuolijų, buvusių Abiejų Tautų Respublikoje, pagal vienuolynų skaičių pranciškonai užėmė 4 vietą (po dominikonų, jėzuitų ir bernardinų)⁴⁹. Todėl privalu įvertinti ir šių vienuolijų „konkurenciją“ dėl pašaukimų miestuose. Antai Vilniuje veikė 12 katalikų vyrų vienuolijų, Minske – 8, Gardine – 6, Kaune – 5, Oršoje – 5, Polocke – 3, Naugarduke – 3, Pinske – 5⁵⁰. Apie tokią „konkurenciją“ miestuose patvirtina ir kartkartėmis iškildavę pranciškonų nesutarimai su bernardinai⁵¹. Tai patvirtina ir negausios vienuolynų bendruomenės. Štai XVIII a. antrojoje pusėje daugiausia vienuolių telkėsi ten, kur buvo noviciatų centrai: Drohičine – 28, Vilniuje – 36, Pinske – 42, kai kituose konventuose jų skaičius buvo nedidelis, svyruojantis tarp 7–13 vienuolių⁵².

Trečia priežastis – luominiu atžvilgiu apriboti pašaukimų išteklių. Kaip matysime vėliau iš atliktų skaičiavimų, 68 proc. pranciškonų vienuolių buvo kilę iš bajorų (žr. 5 grafiką). O pagal 1790 m. skaičiavimus bajorija sudarė apie 6 proc.

47 Анато́ль Пятро́вич Грыцке́вич, Рэлігійнае пытанне і знешняя палітыка царызму перад падзеламі Рэчы Паспалітай іп: *Весті Акадэміі навук БССР. Серыя грамадскіх навук*, 1973, № 6, p. 62–63; *Канфесіі на Беларусі (канец XVIII–XX ст.)*, В. В. Грыгор'ева, У. М. Завальнюк, У. І. Навіцкі, А. М. Філатава, Навук. рэд. У. І. Навіцкі, Мінск: ВП „Экаперспектыва“, 1998, p. 5–6.

48 Jerzy Ochmański, *Litewska granica etniczna na wschodzie od epoki plemiennej do XVI wieku*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1981, p. 44.

49 Stanisław Litak, *Kościół laciński w Rzeczypospolitej okolo 1772 roku: struktury administracyjne. Seria Wspólnoty Religijne i Narodowe w Rzeczypospolitej w Drugiej Polowie XVIII wieku*, t. I, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 1996, p. 85.

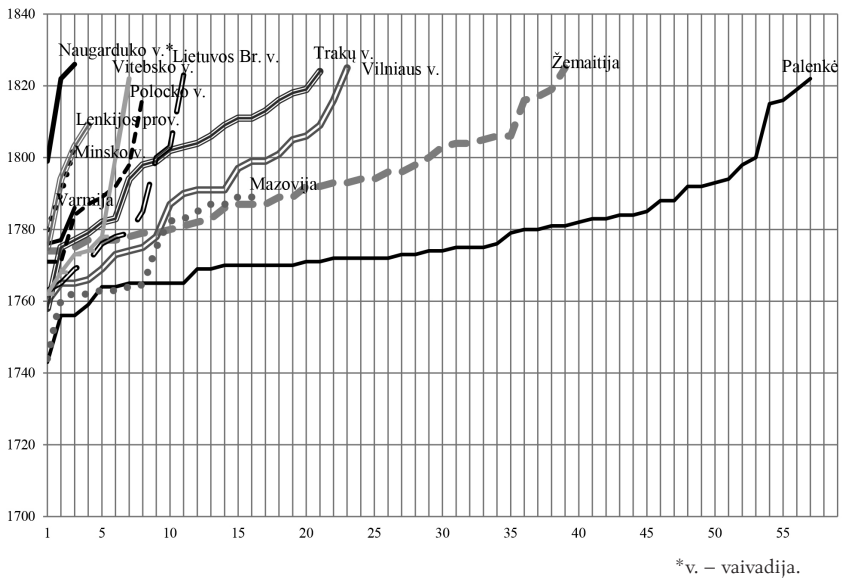
50 Vienuolijos minėtuose miestuose apskaičiuotos pagal: *Вялікі гістарычны атлас Беларусі*, т. 2, рэд. Г. П. Ляхава, Ю. М. Несцяроўская, Т. М. Пракаповіч, Мінск: Белкартаграфія, 2013, p. 62–63.

51 Antai, 1636 m. bernardinai pareikalavo, kad pranciškonai kurtųsi ne šalia jų, o Gardino priemiestyje, žr. Kamil Kantak, *Franciszkanie polscy*, t. II: 1517–1795, Kraków: Prowincja Polska OO. Franciszkanów, 1938, p. 153, 320.

52 Antai, 1773 m. Naugarduko konvente buvo 7, Svisločiaus – 8, Drohičino (dabartinė Baltarusija) – 8, Šeibakpolio – 9, Valkininkų – 12, Lopenicos – 13 vienuolių. Šie duomenys pateikti pagal: Józef Makarczyk OFMConv., *Prowincja litewsko-białoruska Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w latach 1687–1845*, p. 34–74; Marek Adam Dettlaff OFMConv., *Bracia Mniejsi Konwentualni (Franciszkanie) w Wilnie do 1864 roku*, p. 118.

visuomenės, tačiau Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vakarinėje dalyje jos buvo gausiau, o rytinėje – mažiau⁵³. Vadinasi, pranciškonų verbavimo mechanizmas, kuris labiau buvo orientuotas į bajoriją, žymiai intensyvesnis buvo vakarinėje, t. y. katalikiškoje, dalyje, kur ir pašaukimų skaičius buvo nepalyginamai gausesnis.

Tad paminėti konfesiniai bei socialiniai veiksniai nulėmė nors ir negausų, daugiausia iš vakarinės provincijos dalies, bet nuolat atsinaujinantį pašaukimų skaičių vienuolijoje.

Toliau žvilgtelėkime į vienuolijos luominę sudėtį. Kaip atskleidžia turimi 294 vienuolių duomenys, miestietiškos kilmės iš jų buvo tik 7 proc. (žr. 5 grafiką). Iš šio nedidelio skaičiaus (19 asmenų) po vieną ar du kandidatus buvo iš įvairių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų – Drohičino (prie Bugo), Gardino, Minsko, Pinsko, Staviskų, Virbalio. Net trejetas vienuolių buvo kilę iš Varmijos savivaldaus (turėjusio Kulmo teisę) Rešliaus miesto. Kas iš šio miesto, kuriame buvo Varmijos vyskupo rezidencija bei jėzuitų kolegija, atviliojo jaunuolius į Lietuvą, kol kas lieka mįslė. Kita miestiečių dalis – vilniečiai, tarp kurių vienas kilęs iš sostinės valdančiajam elitui priklausančios šeimos – tarėjo sūnus tėvas Pranciškus Žimskis (*Franciszek Rzymiski*, † 1814)⁵⁴. Tarp vilniečių aptinkame ir iš bajorų giminės kilusį Pranciškų Strigo, kurio tėvas Gabrielius, buvęs Kauno brigados vėliavininkas, Vilniuje pasiliko

53 Rimantas Jasas, Liudas Truska, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų surašymas 1790 m.*, redakcinė kolegija: J. Marcinkevičius (pirm.), A. Ivaškevičius, A. Mikalauskas, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademijos Centrinė biblioteka, 1972, p. 16.

54 LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 129.

dirbti vertėju⁵⁵. Tad pastarasis atvejis spalvingai papildo bajorų, įsiliejusių į naujųjų miestiečių (dauguma jų tapdavo amatininkais⁵⁶) gretas, paveikslą.

Kitą nedaug didesnę dalį – 9 proc. sudarė iš valstiečių kilę vienuoliai. Dalis šių valstiečių kilimo buvo iš pranciškonų valdomų dvarų, taip pat netoli vienuolynų esančių kaimų, gretimų parapijų⁵⁷. Antai, Legiečių dvaras, priklausęs Žaiginio vienuolynui, buvo netoli Šeduvos parapijos, iš kurios net 4 asmenys tapo pranciškonais. Visgi, kaip ir kalbant apie miestiečius, atsekti valstiečių rekrutavimo mechanizmą yra ypač sunku analizuojant nuo vienuolynų gerokai nutolusias parapijas. Pavyzdžiui, tėvas Pranciškus Zobernas († 1832) buvo kilęs iš nedidelio Darbėnų miestelio Žemaitijoje. Pastarasis miestelis 1782–1794 m. priklausė Vilniaus vyskupui Ignotui Masalskiui⁵⁸, kurio vienas artimų patikėtinių buvo pranciškonas tėvas Feliksas Tovianskis (Taujėniškis)⁵⁹. Rodos, kandidato ir pranciškonų vienuolijos ryšys kaip ir matomas, tačiau minėtas tėvas P. Zobernas į Vilniaus vienuolyną pasiprašė priimamas tik 1817 m., tai yra praėjus geram laikui tarpui⁶⁰. Tad tiksliai nėra aišku, kaip minėtas asmuo pateko į pranciškonų vienuoliją, tačiau galima kelti prielaidą, kad minėto miestelio bendruomenėje arba pačių Zobernų šeimoje išliko asmeniškai patirtas pranciškonų kaip pavyzdinių vienuolių paveikslas. Kita vertus, valstietis, norėdamas stoti į vienuolyną, turėjo gauti žemvaldžio leidimą bei jo paramą, t. y. susidurdavo su teisiniu ir finansiniu barjeru⁶¹. Antai, Jonas Chrizostomas Pasekas, išleidęs jam priklausiusias 4 valstietes į bernardinų vienuolyną, nusakė, kad tai jam kainavo daugiau nei merginą už vyro ištekinti⁶². Galbūt pašaukimų iš valstietijos galėjo būti žymiai daugiau, tačiau jie į vienuolyną negalėjo patekti dėl socialinių barjerų.

55 Apie naujuosius miestiečius plačiau žr.: Agnius Urbanavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 m.*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005, p. 330–335.

56 „Franciscus Salesius Strygo, natus 1810 octobris 2 in civitate Vilnensi, Gabrieli et Annae Komorska, parentum nobilium, vexilliferum brigadae Caunensis, ex districtu Upitensi, habitantium Vilnae in officio translatorum“, LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 157v.

57 Pz., „Daniel Paszkiewicz, [...] de villa Czerkaszyski attingente praedium franciscanorum Legiecie, parochiae Posuszwa in Samogitia“, *Ibid.*, l. 118v.

58 Algimantas Miškinis, *Vakary Lietuvos miestai ir miesteliai*. Serija *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. III, kn. 1, Vilnius: Savastis, 2004, p. 58–59.

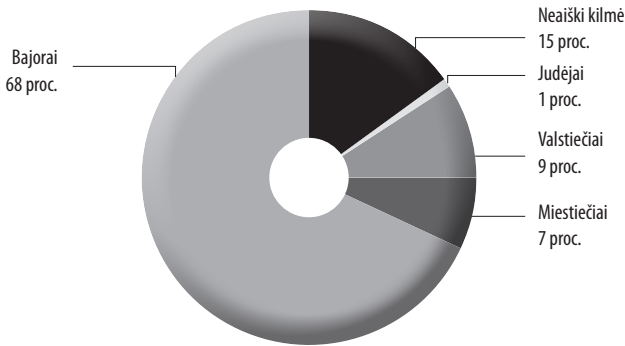
59 Tadeusz Kasabula, *Ignacy Massalski, biskup wileński*, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1998, p. 157–158.

60 „[...] Franciscus Zobern in baptismo Adamus Nicolaus, Thaddaei et Magdalenae Grycelowna, districtus Telsze, parochiae Dorbianensis, oppidum Dorbiany, baptisatus 1793 septembris 11. Ingressus Vilnae pro statu clericali 1817 martii 14 [...]“, LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 160.

61 S. Małgorzata Borkowska OSB, *Córki chłopskie w polskich klasztorach epoki potrydenckiej*, in: *Nasza Przeszłość*, 2004, t. 101, p. 315–330.

62 „Te panny nie z żadnego przzymuszienia albo z jakiej potrzeby zostały zakonnicami (bo dziewczki były urodziwie, i z posagami, ale z samej Boskiej wokacyjej). Koszt jednak na to wielki lożyłem, bo to nierówno wycęć kosztuje niżeli za mąż dając pannę. Kto tego nieświadam, ja by, powiedział, co za koszt; i po staremu nied dosyć, że już wyprawę dasz i postanowisz, ale musisz zawsze dawać do klasztorą“, Jan Chrzyzostom Pasek, *Pamiętniki*, wstępem i objaśnien. opatrł. Władysław Czapliński, Wrocław: Ossolineum, 1968, p. 464; pgl. Henryk Gapski, *Zakony franciszkańskie w Polsce nowożytnej XVI–XVIII wieku*, in: *Franciszkanie w Polsce XVI–XVIII wieku*. Seria *Zakony franciszkańskie w Polsce*, t. II, część 1, Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1998, p. 43.

5 grafikas. Kandidatų socialinė kilmė

Didžiausią pranciškonų konventualų dalį (net 68 proc.) sudarė iš bajorijos kilę asmenys (žr. 5 grafiką). Naujų pašaukimų traukos centrais galėjo tapti pranciškonų administruojamos parapijos ar mokyklos⁶³. Nors reikėtų pridėti, kad mokymasis pranciškonų mokyklose nereiškė, jog ši mokslo įstaiga buvo kaip potencialus verbavimo centras. Tai matyti iš atvirkštinio reiškinio, kai dominikonų, jėzuitų, misionierių mokyklose mokėsi jaunuoliai pasirinkdavo pranciškonų vienuolyną. Prie naujokų rekrutavimo prisidėdavo ir asmeninis pranciškonų dvasinis žavesys, jų įtaka. Antai, iš garsios Palenkės bajorų giminės kilęs Joachim Ligenza Nieviarovskis asmeniškai tėvo Vincento Radziševskio buvo paragintas stoti į pranciškonų vienuolyną⁶⁴. Žinoma, stojimo priežastį galėjo nulemti ir to meto demografiniai veiksniai – gausios šeimos, ką fiksuoja ir Vilniaus pranciškonų nekrologų knyga. Vienoje vietoje nurodoma, kad būsimasis vienuolis šeimoje gimė ketvirtas pagal eilę (Pranciškus Tchožnickis, † 1809), arba kitoje – kad į vienuolius įstojo vyresnysis brolis (Rokas Mogilnickis, † 1830)⁶⁵.

Labiausiai būsimąjį naujoką patraukdavo, sužavėdavo artimoje aplinkoje esantis pavyzdys. Apie tai byloja iš Palenkės kilusių pranciškonų giminaičių „dinastijos“ – Žeros: Morkus († 1778), Pranciškus († 1793), Gaudentijus († 1802), Mikalojus († 1809); Olendzkiei: Steponas († 1809), Dominykas († 1802) ir daugelio kitų giminų pavyzdžiai. Ir tai buvo būdinga ne tik Palenkės bajorijai. Antai, į pranciškonų ordiną įstojo du nuo Laukuvos kilę žemaičiai – Pijus Mažeika († 1812) ir Hiacintas Paškevičius († 1812), kuriuos siejo giminystės ryšys⁶⁶.

63 „Antonius Radziszewski, [...] de suburbio Grodnensi, parochiae franciscanorum [...]“, „Carolus Koroza, in districtu Grodnensi, parochia Svisłocensi franciscanorum [...]“, „Benvenutus Rapczynski [...]. Ex schola parochiali Franciscanorum Sokolnikovie [...]“, LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 122, 134v, 158v.

64 „Ligęza Niewiarowski, [...] baptisatus in aliena parochia Siemetyczensi clericorum S. Vincentii a Paulo missionarium. Hortatore ad ingressum religionem S. Francisci Assisiensis franciscanorum Vincentio Radziszewski franciscano [...]“, *Ibid.*, l. 114v.

65 „natu maior“, „natu minor, quartus ordine“, *Ibid.*, l. 118v, 155.

66 *Ibid.*, l. 79, 93v, 103v, 104, 108v, 118v, 125v, 126.

Tad šioje konfesinėje traukos „grandinėje“ matėsi aiškios giminystės ryšių linijos (dėdė → sūnėnas, brolis → brolis ir panašiai)⁶⁷.

Taip stojimas į pranciškonų vienuoliją tapo regioninių (ypač Palenkės) giminių solidarumo išraiška, „mados“ reikalu. Paminėtinas akivaizdus tokio solidarumo pavyzdys – vienai kartai priklausiusių (kilusių iš Drohičino pavieto) kelių giminystės ryšiais tarpusavyje susijusių giminių atstovai tapo pranciškonais: Steponas Čarkovskis († 1813) → Petras († 1824) ir Simonas Tvarovskiai († 1812) → Pranciškus Thožnickis († 1809) → Juozapas Liubovickis († 1822)⁶⁸.

Be to, kaip rodo Drohičino konvento aukotojų sąrašas, toki solidarumą turėjo stimuliuoti *memoria* kultūra, puoselėjama tiek vietinių bajorų giminių, tiek minėto konvento vienuolių, kilusių iš šių giminių⁶⁹. Šiuo atveju galima kalbėti apie savotišką konfesinių ir socialinių veiksmų simbiozę, kai vienam giminės nariui įstojus į vienuolyną po jo sekdamo kiti artimesni ar tolimesni giminaičiai ir taip susidarydavo giminių vienuoliniai „klanai“. Ypač tuo išsiskyrė gausiu pašaukimų skaičiumi pasižymintys regionai, kur ir bajorija buvo gausiausia: Žemaitijoje ji sudarė 10 proc., Palenkėje – 26,7 proc., Mazovijoje kai kur, pavyzdžiui, Viskos žemėje, – 45 proc., o Lomžos – 47 proc. visuomenės⁷⁰.

Apie bajoriško statuso svarbą vienuolijoje byloja šaltinyje aprašytas Kiprijono Krišpino († 1812) atvejais. Kai surašytojas, nežinodamas tikslaus minėto asmens giminystės ryšio, nusako: „Vienas iš šios giminės buvo Žemaitijos vyskupas, kitas – Vitebsko kaštelionas, po to – vaivada.“⁷¹ Vėlgai, galima manyti, kad šiuo atveju suveikė asociatyvinės psichologijos (herbrynų įtaka, atmintis) veiksnys, tačiau tai galima vertinti ir kaip siekį pabrėžti mirusio vienuolio kilmingumą.

Pabaigoje galime palyginti ankstesnių amžių ir mūsų tyrimo metu gautus duomenis. Šie duomenys atskleidžia, kad XVII a. pirmojoje pusėje (H. Gapskio paskaičiavimais) Abiejų Tautų Respublikoje pranciškonų konventualų, kilusių

67 P vz., „Casimirus Kamieński [...]. (Eius patrinus adolescens Paulus Pliszka Francisci nomine insignitus in Ordine nostro suo tempore exprovincialis)“, *Ibid.*, l. 151.

68 Manytina, kad Steponą Čarkovskį su Tchožnickiais siejo giminystės ryšys, nes jis gimė „villa nobili Tchorznicawyzki“, Pranciškaus Tchožnickio motina buvo Dominyka Tvarovskytė (*Tvarowska*), o Juozapo Liubavickio motina – Ieva Tvarovskytė, žr. *Ibid.*, l. 113, 118v, 127, 141, 145.

69 Tomasz Jaszczolt, Lista dobrodziejów klasztoru franciszkańskiego w Drohiczyźnie z lat 1678–1783, in: *Male miasta: zabytki*. Seria *Acta Collegii Suprasliensis*, t. 12, red. Mariusz Zemło, Radosław Dobrowolski, Lublin, Supraśl: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2009, p. 133–173.

70 Anna Laszuk, *Ludność województwa podlaskiego w drugiej połowie XVII wieku*, p. 45; Jolanta Choińska-Mika, *Między społeczeństwem szlacheckim a władzą. Problemy komunikacji: społeczności lokalne – władza w epoce Jana Kazimierza*, Warszawa: Wydawnictwo „Neriton“, 2002, p. 21; Jeżis Ochmanskis, Žemaitijos bajorija XVII a., in: *Senoji Lietuva*, Vilnius: Mintis, 1996, p. 235–251.

71 „Venerandus Frater Cyprianus Kryszpin, in baptismo Iosephus, filius Iosephi et Agathae Kreyweniowna, districtus Calvariensis, villa Sztabuliszki, in parochia Ludvinensi, baptisatus 1788 martii 9. De familia Kryszpin fuit unus episcopus Samogitiae. Alter castellanus Vitebsciensis, post palatinus“, LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 126.

iš bajorijos, buvo tik 14,4 proc., kai miestiečiai sudarė 78,3 proc., o valstiečiai – 7,3 proc.⁷² Pažymėtina, kad XVIII a. pabaigoje didžioji dalis (68 proc.) stojančiųjų buvo kilę iš bajorijos (žr. 5 grafiką 5). Tai byloja apie pakitusią vienuolijos socialinį pobūdį bei leidžia Mažesniųjų brolių konventualų ordiną socialiniu atžvilgiu charakterizuoti kaip gana uždara, bajorišką vienuoliją.

Išvados

Išanalizavus 1775–1832 m. laikotarpio 567 mirusių Lietuvos provincijos pranciškonų konventualų vienuolių duomenis, išnagrinėjus šių vienuolių įstojimo amžių, geografinę bei socialinę kilmę, atsiskleidė šios vienuolijos dinamika ir ypatumai.

Į Mažesniųjų brolių konventualų bendruomenę buvo priimami 12–40 metų asmenys (94,6 proc. visų kandidatų), o tai atitiko ordine nustatytą priimamų kandidatų amžiaus reglamentą. Vėliau, iškilus pašaukimų krizei, į vienuoliją buvo labiau integruoti vyresnio amžiaus (net 67 metų) kandidatai, kurie galėjo tapti tiek broliais pasauliečiais (lot. *laicus professus*), tiek vienuoliais kunigais (lot. *clericus proffessus*). Lygiagrečiai abiejose grupėse galėjo būti ir vedusių vyrų, kurie formaliai įvardijami kaip vienuolyno tretininkai (lot. *tertiarius claustralis*). Tad vienuolijos lankstumas, jos gebėjimas tinkamai reaguoti į to laikotarpio problemas užtikrino bendruomenės gyvybingumą.

Kartkartėmis vienuoliją išjudindavo vykusios, nors ir negausios, vienuolių tarpkongregacinė „migracija“, kai į pranciškonų ordiną ateidavo (priklausę kartūzams, bernardinams, basiesiems karmelitams, pijorams) ar iš jos išeidavo (pas dominikonus, karmelitus) vienuoliai. Toks judėjimas signalizavo apie maldos vyrų nuolatines paieškas dvasinio pašaukimo kelyje. Na, o keleto konvertitų atėjimas į vienuoliją rodo kad ir nedidelį pranciškonų misijų indėlį Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestuose. Kita vertus, šie vienuoliai „migrantai“ bei konvertitai dvasiniu bei kultūriniu atžvilgiu praturtindavo pačią vienuoliją.

Bajorijos dominavimas vienuolijoje – specifinis pranciškonų konventualų socialinis identitetas. Tai nulėmė, kad provincijos rytinėje dalyje, kur dominavo unitai ir buvo mažiau gausesnė bajorija, pašaukimų kiekis buvo apribotas. Atvirkštinė šio reiškinių pusė, kai Palenkės, Mazovijos ir Žemaitijos regionai (turėję tik po vieną konventą), pasižymėję gausia katalikiška smulkiąja bajorija, tapo pranciškonų kandidatų resursinėmis „bazėmis“, kitaip nei tankiausių konventų tinklą turinčios Vilniaus, Trakų, Polocko vaivadijos, iš kurių pašaukimų skaičius buvo nedidelis.

Labai mažai kandidatų (iš 294 atvejų) – tik 7 proc. buvo kilę iš miestiečių (pusė jų – vilniečiai, likusioji – iš įvairių kitų regionų miestų). Apie 9 proc. sudarė vienuoliai, kilę iš valstiečių (rekrutuoti iš pranciškoniškų valdų, gretimų ar

72 Henryk Gapski, *Rekrutacja do zakonów męskich w Polsce w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, p. 111.

toliau esančių parapijų). O didžiausią dalį – net 68 proc. sudarė bajoriškos kilmės asmenys. Tokią socialinę sudėtį pirmiausia nulėmė giminystės ryšiai, kai, įstojus vienam asmeniui, juo pasekdavo kiti, tolimesni ar artimesni giminės nariai. Kartu prie naujokų rekrutavimo smarkiai prisidėjo pačių pranciškonų asmeninis žavesys, jų įtaka, pamaldumas. Ilgainiui susiformavo savotiška konfesinių ir socialinių veiksmų simbiozė, kai stojimas į vienuoliją tapo „madingu“, regionines gimines solidarizuojančiu veiksmu, o tai leido formuotis vienuoliniams giminių „klanams“ (Palenkės atvejais).

Tad ši nors ir gana uždara „bajoriška“ vienuolija, turėjusi socialiniu atžvilgiu apribotą bei negausų kandidatų kiekį, atitinkamai prisitaikė prie to laikotarpio iššūkių ir tai jai padėjo išlikti iki kritinių 1863–1864 m.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

- Constitutiones Urbanae Fratrum Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci*, Romae apud impressores Camerales, 1628.
- Pasek Chryzostom Jan, *Pamiętniki*, wstępem i objaśnien. opatrz. Władysław Czapliński, Wrocław: Ossolineum, 1968.
- Petita Provinciae Poloniae Ordinis Minorum Convent[ualium] S. Francisci in Capitulo Generali anno Domini 1665 pro festo Pentecostes Romae celebrato, proposita, ventilata, discussa atq[ue] decisa, ab omnibus proinde et singulis praefatae provinciae fratribus perpetuo observanda, sacrisq[ue] Urbanis Constitutionibus inserenda*, Cracoviae: ex officina Alberti Gorecki, 1680.
- Volamina Legum*, t. VII, Petersburg: Nakladem i drukiem Jozefata Ohryzki, 1860.
- Полное собрание законов Российской империи с 1649 года*, 1798–1799, т. XXV, Санкт-Петербург: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830.
- Baronas Darius, Mažesniųjų brolių konventualų memorialo tekstas ir kontekstas: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mirusiųjų knygos XVI–XVIII a., in: *Ganytojai ir broliai: biografistikos perspektyva*. Serija *Bažnyčios istorijos studijos*, t. IX, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2018, p. 257–308.
- Baronas Darius, Pirmieji Vilniaus pranciškonų geradariai: 1522 m. Žygimanto Senojo privilegijos tyrimas, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, sudarė Artūras Dubonis, 2018, t. 6, p. 65–100.
- Baronas Darius, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.* Serija *Studia Franciscana Lithuanica*, t. 4, Vilnius: Aidai, 2010.
- Borkowska S. Małgorzata OSB, Córki chłopskie w polskich klasztorach epoki potrydenckiej, in: *Nasza Przeszłość*, 2004, t. 101, p. 315–330.
- Borowski Eugeniusz, Działalność franciszkanów w Drohiczyne nad Bugiem od schyłku XIV wieku do 1832 roku, in: *Studia Teologiczne*, t. 10, Białystok–Drohiczyń–Łomża: Kuria Metropolitalna Białostocka, 1992, p. 159–207.
- Bruzdziński Andrzej ks., *Kanoniczy regularni od pokuty na ziemiach polskich*, Kraków: Wydawnictwo UNUM, 2003.
- Choińska-Mika Jolanta, *Między społeczeństwem szlacheckim a władzą. Problemy komunikacji: społeczności lokalne – władza w epoce Jana Kazimierza*, Warszawa: Wydawnictwo „Neriton”, 2002.
- Delpal Bernard, *Le silence des moines: les trappistes au XIXe siècle: France, Algérie, Syrie*, Paris: Beauchesne, 1998.
- Dertlaff Adam Marek OFMConv., *Bracia Mniejsi Konwentualni (Franciszkanie) w Wilnie do 1864 roku*. Serija *Studia Franciscana Lithuanica*, t. 6, Vilnius: Pranciškonų kultūros centras, 2017.
- Dompnier Bernard, *Enquête au pays des frères des anges. Les Capucins de la province de Lyon au XVIIe et XVIIIe siècles*, Saint-Etienne: Publications de l'Université de Saint-Etienne, 1993.

- Drungilienė Gita, Kauno ir Kražių benediktinių įžadų akrai (XVII a. – XIX a. 2 pusė), in: *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2008, p. 95–114.
- Flaga Jerzy, *Działalność duszpasterska zakonów w drugiej połowie XVIII w.: 1767–1772*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1986.
- Flaga Jerzy, *Formacja i kształcenie duchowieństwa zakonnego w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 1998.
- Gapski Henryk, *Klasztory zakonów franciszkańskich w Europie Środkowo-Wschodniej w XVIII wieku. Studium przestrzeni franciszkańskiej*, Lublin: Ośrodek Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce, 2013.
- Gapski Henryk, Przydatność ksiąg profesji w badaniach społecznych XVI i pierwszej połowy XVII wieku, in: *Roczniki Humanistyczne*, 1976, t. XXIV, s. 2, p. 97–111.
- Gapski Henryk, *Rekrutacja do zakonów męskich w Polsce w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1987.
- Gapski Henryk, Zakony franciszkańskie w Polsce nowożytnej XVI–XVIII wieku, in: *Franciszkanie w Polsce XVI–XVIII wieku. Seria Zakony franciszkańskie w Polsce*, t. II, część 1, Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1998.
- Hardick Lorhar, Terschlüsen Jozef, Esser Kajetan, *Franciszkańska Regula życia*, przełożył Konstanty Ponurek OFMConv., Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1988.
- Iriarte Lázaro, *Historia Franciszkanizmu*, Kraków: Bracia Mniejsi Kapucyni, 1998.
- Yla Stasys, *Šiluva Žemaičių istorijoje*, Kaunas: Kauno arkivyskupija, 2007.
- Jabłońska-Deptuła Ewa, Zakony franciszkańskie w Polsce na przełomie XVIII i XIX wieku (do 1830 r.), in: *Z badań nad dziejami zakonów i stosunków wyznaniowych na ziemiach Polskich*, pod redakcją Eugeniusza Wiśniowskiego, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1984, p. 169–205.
- Jakulis Martynas, Vilniaus bonifratrų Šv. Kryžiaus konvento bendruomenė XVIII a.: struktūra, sudėtis, sugyvenimas, in: *Religinės bendruomenės Lietuvos istorijoje. Serija Bažnyčios istorijos studijos*, t. V, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2012, p. 281–306.
- Jasas Rimantas, Truska Liudas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų surašymas 1790 m.*, redakcinė kolegija: J. Marcinkevičius (pirm.), A. Ivaškevičius, A. Mikalauskas, Vilnius: Lietuvos TSR mokslių akademijos Centrinė biblioteka, 1972.
- Jaszczolt Tomasz, Lista dobrodziejów klasztoru franciszkańskiego w Drohiczynie z lat 1678–1783, in: *Male miasta: zabytki. Seria Acta Collegii Suprasliensis*, t. 12, red. Mariusz Zemło, Radosław Dobrowolski, Lublin–Supraśl: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2009, p. 133–173.
- Jovaiša Liudas, Lietuvos vienuolijų XVI–XIX a. personalinio ir biografinio pobūdžio šaltiniai, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2017, t. 43, p. 140–190.
- Kantak Kamil, *Franciszkanie polscy*, t. II: 1517–1795, Kraków: Prowincja Polska OO. Franciszkanów, 1938.
- Kasabula Tadeusz, *Ignacy Massalski, biskup wileński*, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1998.
- Katilius Algimantas, Vilniaus miesto vienuolynai ir Rusijos imperijos vykdoma politika XVIII a. pabaigoje – XIX a., in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 38, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2014, p. 43–85.
- Katilius Algimantas, Žemaičių vyskupijos vyrų vienuolynų tinklas XVIII a. pab. – XX a. pradžioje, in: *Krikščioniško gyvenimo Lietuvoje atodangos XIV–XX a. Serija Bažnyčios istorijos studijos*, t. VIII, sudarė Vytautas Ališauskas, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2016, p. 145–234.
- Kaźmierczyk Adam, *Rodzilem się Żydem... Konwersje Żydów w Rzeczypospolitej XVII–XVIII wieku*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2015.
- Keidošiūtė Elena, *Katalikiškios misijos ir žydų konversijos Lietuvoje: reiškiniių transformacijos XIX a. – XX a. pirmoje pusėje*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2015.
- Kłoczowski Jerzy, *Krikščionių bendruomenės besikuriančioje Europoje*, iš lenkų k. vertė Vytautas Dekšnys, Vilnius: Aidai, 2006.

- Kuklo Cerary, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009.
- Laszuk Anna, *Ludność województwa podlaskiego w drugiej połowie XVII wieku*, Warszawa: Białostockie Towarzystwo Naukowe, 1999.
- Lietuvių kalbos žodynas*, t. XI, red. kolegija: K. Ulvydas (vyr. red.) ir kt., Vilnius: Mokslas, 1978.
- Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 1: A–K; t. 2: L–Ž, redakcinė kolegija: Aleksandras Vanagas (ats. red.), Vitalija Maciejauskienė, Marytė Razmukaitė, Vilnius: Mokslas, 1985–1989.
- Litak Stanisław, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku: struktury administracyjne*. Seria *Wspólnoty Religijne i Narodowe w Rzeczypospolitej w Drugiej Połowie XVIII wieku*, t. I, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 1996.
- Makarczyk Józef OFMConv., *Prowincja litewsko-białoruska Zakonu Braci Mniejszych Konwentalnych w latach 1687–1845*, Grodno: Grodzieńska Diecezja Rzymsko-Katolicka, 2012.
- Miškinis Algimantas, *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*. Serija *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. III, kn. 1, Vilnius: Savastis, 2004.
- Ochmański Jerzy, *Litewska granica etniczna na wschodzie od epoki plemiennej do XVI wieku*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1981.
- Ochmanskis Ježis, Žemaitijos bajorija XVII a., in: *Senoji Lietuva*, Vilnius: Mintis, 1996, p. 235–251.
- Paknys Mindaugas, Vienuoliai novicijai XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje, in: *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, sudarė Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 35–46.
- Sauerbrey Anna, *Die Strassburger Klöster im 16. Jahrhundert. Eine Untersuchung unter besonderer Berücksichtigung der Geschlechtergeschichte*. Serija *Spätmittelalter, Humanismus, Reformation*, t. 69, Tübingen: Mohr Siebeck, 2012.
- Urbanavičius Agnius, *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 m.*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005.
- Vaišvila Alfonsas, *Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.)*, t. II, Vilnius: Versmė, 2017.
- Вялікі гістарычны атлас Беларусі*, т. 2, рэд. Г. П. Ляхава, Ю. М. Несцяроўская, Т. М. Пракаповіч, Мінск: Белкартаграфія, 2013.
- Грыцкевіч Пятровіч Анатоль, Рэлігійнае пытанне і знешняя палітыка царызму перад падзеламі Рэчы Паспалітай, in: *Весці Акадэміі навук БССР. Серыя грамадскіх навук*, 1973, № 6, p. 62–71.
- Канфесіі на Беларусі (канец XVIII–XX ст.)*, В. В. Грыгор'ева, У. М. Завальнюк, У. І. Навіцкі, А. М. Філатава, Навук. рэд. У. І. Навіцкі, Мінск: ВП „Экаперспектыва“, 1998.
- Лісейчыкаў Дзяніс, *Святар у беларускім соцыуме: прасапаграфія ўніяцкага духавенства 1596–1839 гг.*, Мінск: Беларусь, 2015.

JONAS DRUNGILAS – istorikas, humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto Archeografijos skyriaus mokslo darbuotojas. Tyrinėjimų sritys – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos antroponimija, genealogija, socialinė, migracijos istorija XVI–XVIII a., magdeburginių miestų šaltiniai, pranciškonai konventualai.

Elektroninis paštas jons.drungilas@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2037-2923

COLLECTIVE PORTRAIT OF THE LITHUANIAN ORDER
OF FRIARS MINOR CONVENTUAL
(LATE EIGHTEENTH–EARLY NINETEENTH CENTURY)

JONAS DRUNGILAS

Lithuanian Institute of History

The article analyses data of the 567 Franciscan Friars Conventual from the Lithuanian St Casimir province, who died in the period of 1775–1832: age of entry, geographic and social background. These are the factors that allow to restore the dynamics of the development of this brotherhood.

Order of Friars Minor Conventual accepted individuals from 12 to 40 years of age (94.6 % of all candidates), and this was in accordance with age requirements set within the Franciscan Order. Later, when faced with the calling crisis, the brotherhood started integrating candidates of a more mature age (sometimes even 67 years old) who could become both lay brothers (Lat. *laicus professus*) and friars priests (Lat. *clericus professus*). Likewise, both groups could include married men, who were formally named as friars of the Third Order (Lat. *tertiarius claustralis*). Therefore, this flexibility of the brotherhood, its ability to deal with the issues of the period, ensured viability of the community.

The research revealed, that sometimes the brotherhood would be “enlivened” by the inter-congregational “migration” of the friars, which was not voluminous: the Franciscan Order would be joined by friars formerly from Carthusian, Bernardine, Discalced Carmelite and Piarist orders, yet sometimes Franciscan Conventual Friars would leave for the Dominicans or the Carmelites. Such movement shows the continuous search by the “men of prayer” on the path of spiritual calling. The established presence of several converts (Uniats, Jews) in the brotherhood shows that the Franciscans did have, even if not strong, influence in towns and in the eastern part of the Grand Duchy. On the other hand, “migrant” friars and converts would enrich the brotherhood spiritually and culturally.

The dominance of nobility in the brotherhood shows specific social identity of the Franciscans Conventual. This was the reason for such limited number of callings, because eastern part of the province was dominated by the Uniats and nobility was less numerous. The other side of this phenomenon was that regions of Podlasie, Mazovia and Samogitia (with only one convent in each), with a numerous presence of Roman Catholic petty nobility, have become the resource “bases” for Franciscan candidates, unlike voivodeships of Vilnius, Trakai and Polatsk with the thickest network of convents, where the number of callings was small.

Very small number of candidates (out of 294), i.e. only 7 %, came from the townspeople (half of them from Vilnius and the rest – from other regional towns). Around 9 % of the friars were from peasantry (most of them were from the Franciscan dominions, also nearby parishes as well as further located parishes). The largest part, a whole 68 %, were individuals from nobility. Such social composition was first of all defined by family relations, when after one person joining the convent others would follow, either close or more distant relatives. At the same time, attracting (recruitment) of the new members was aided by the appeal of the Franciscans, their influence in society and their devotion. In time, a peculiar symbiosis of confessional and social factors was formed, when joining the brotherhood was considered a “fashionable” factor identifying regional families, which in turn helped the formation of familial clans of friars (the case of Podlasie).

Community of the Lithuanian Order of Friars Minor Conventual, being rather closed brotherhood of “noblemen” and having socially limited and scarce number of candidates, was able to adjust to the challenges of life, which helped it to survive until the very critical period of 1863–1864.

Keywords: Franciscans Conventual, geographic origin, family, nobility, townspeople, peasantry, Podlasie, the Grand Duchy of Lithuania.